

STRUČNÁ HISTORIE STÁTŮ

ČÍNA

Vladimír Liščák

S T R U Č N Á   H I S T O R I E   S T Á T Ů

Čína

VLADIMÍR LIŠČÁK

NAKLADATELSTVÍ LIBRI, PRAHA 2002

© PhDr. Vladimír Liščák, 2002

© Libri, 2002

ISBN 80-7277-109-4

Obsah

Předmluva	10
Na úvod	11
Čína na první dotek	14
Čína a její jméno	14
Jazyk a písmo	15
Počítání času a historických událostí	21
Stopy prvních lidí. Nejstarší čínské státy	27
Nejstarší obyvatelé Číny	27
Život v mladší době kamenné	28
Doba bronzová. Počátky raných států	32
Dynastie Čou a boj o hegemonii	38
Hospodářský rozvoj a raná města	43
Vznik filozofie a „sto škol“	45
První centralizované říše. Rozpad jednotného státu	49
Čchinský stát a sjednocení Číny	49
Západní Chan a zlatý věk prvního císařství	53
Krise a pád chanského císařství	56
Rozvoj myšlení, věd a umění	58
Tři říše a Západní Ťin	61
„Barbarský“ sever a čínský jih	62
Myšlenkové a náboženské změny. Rozvoj umění	64
Obnovení centralizovaného státu	66
Sjednocení Číny dynastií Suej	66
Čína za dynastie Tchang	67
Hospodářské a společenské změny	71
Kulturní vývoj	73
Od Pěti dynastií k říši Sung. Ztráta severu	76
Pět dynastií a Deset království	76
Nové sjednocení Číny. Severní Sung	77
Nečínské režimy v severní Číně	79
Jižní Sung	83
Sungská společnost a kultura	85
Vzestup Mongolů a říše Jüan	88
Dobytí Číny a založení dynastie Jüan	88
Čína pod mongolskou nadvládou	89

- Hospodářství 92
 Rozvoj náboženství a umění slova. Výtvarné umění 93
 Kontakty se Západem 97
 Poslední čínská „národní“ dynastie 100
 Obnovení domácí čínské vlády 100
 Vzestup a úpadek dynastie 101
 Zahraniční styky 105
 Hospodářský vývoj 108
 Kulturní rozkvět 109
 Rané období dynastie Čching 113
 Vzestup Mandžůů 113
 Mandžuská Čína 114
 Čchingská společnost 117
 Hospodářský rozvoj 119
 Střet se Západem a krize císařství 122
 Střet se Západem. Opiové války 122
 Velká povstání 124
 Hnutí za sebeposílení Číny. Počátky industrializace 127
 Vývoj v okrajových oblastech 128
 Čínsko-japonská válka. Dělení Číny mezi mocnosti 130
 Reformní hnutí a krize dynastie Čching 132
 Čchingská kultura 135
 Čínská republika 138
 Rané republikánské období 138
 Intelektuální revoluce. Hnutí 4. května 139
 Kuomintang a komunisté 141
 Snaha o sjednocení Číny. Čankajškova diktatura 143
 Japonská agrese. Čínsko-japonská válka 145
 Občanská válka a vítězství komunistů 147
 Čínská lidová republika 150
 Vývoj po založení Čínské lidové republiky 150
 Přechod k socialismu (1953–57) 152
 Nové směry čínské politiky 154
 „Kulturní revoluce“ (1966–76) 155
 Čína po Maově smrti 159
 Čínská literatura a dramatické umění ve 20. století 162
 Vývoj v okrajových oblastech 165
 Česko(slovensko)-čínské styky 169
 Poznávání a studium Číny 169

- Styky českých zemí s Čínou od středověku do počátku 20. století 169
- Československo-čínské vztahy do roku 1949 173
- Vztahy v letech 1949–89 176
- Vzájemné styky po roce 1989 179
- Doporučená literatura 183
  - Všeobecné publikace 183
  - Překlady významných filozofických a cestopisných děl 188
- Encyklopedické heslo 191
  - Zvláštní administrativní oblasti 198
    - Hongkong 198
    - Macao 200
- Důležité informace pro cesty do ČLR 203
  - Vízová povinnost pro občany ČR 203
  - Zastupitelské úřady 203
- Jazyková první pomoc 205
  - Zájmena 207
  - Základní fráze 208
  - Číslovky 209
  - Peníze 211
- Tabulky 212
  - Čínský šedesátkový cyklus 213
  - Přehled hlavních dynastií a období 214
  - Nejpočetnější národy na území ČLR 221
  - Provincie 222
  - Autonomní oblasti 223
  - Města pod ústřední správou 223

Předmluva

Tato knížka si nečiní ambice být vyčerpávajícím přehledem (v kladném i negativním smyslu toho slova) dějin a kultury Číny – na to by nestačilo ani několikasvazkové kompendium. V rámci těchto několika desítek stránek jsme se snažili přiblížit laskavému čtenáři Čínu co nejvíce i s mnoho tisíc let dlouhými dějinami její civilizace a kultury. Cílem nebylo zahltit jej příliš fakty, nýbrž ho příjemným způsobem uvést do problematiky.

Těžiště knihy je ve výkladu dějin Číny, do nějž jsem se snažil zahrnout co nejvíce u nás dosud nepublikovaných informací. Protože dějinám ostrova Taiwan bude věnován samostatný svazek, omezil jsem se téměř výlučně na pevninskou Čínu. Jelikož ani několikasvazková díla, jako například *Cambridge History of China*, nepostihují do všech detailů dlouhý a složitý vývoj území, na němž se rozkládá dnešní Čínská lidová republika, nemůžete ani od této knížky očekávat, že v ní najdete vše. Nicméně jsem se snažil, aby všechna důležitá období byla zachycena vyváženě, aby každému z nich byl věnován přibližně stejný prostor.

Publikace je určena především českému čtenáři, proto její důležitou součástí je i stručný přehled česko-čínských styků od středověku až po naše dny. Laskavý čtenář jistě ocení, že vzhledem k úspornému formátu si bude moci knížku vzít s sebou na cestu do Číny (a možná Hongkongu a Macaa). Pro základní orientaci mu jistě pomůže encyklopedicky zpracovaný přehled o ČLR a obou zvláštních administrativních oblastech. I když se v Číně lze domluvit anglicky, základní znalost několika frází, a zejména číslic, nikdy neuškodí. Zde zcela určitě poslouží naše jazyková první pomoc v závěru knihy.

Nezbývá než vám popřát pěkné počtení a příjemný let.

Vladimír Liščák

Na úvod

V publikacích o Číně se obvykle zdůrazňuje v celosvětovém měřítku ojedinělá historická kontinuita nejméně pět tisíc let trvající svébytné čínské kultury. Území Číny také patří k nejstarším „kolébkám lidstva“ – a hranice počátků civilizace v tomto prostoru se novými archeologickými nálezy posouvají dále a dále do minulosti. Stále více se ukazuje přímá návaznost nejstarších dynastií tradiční čínské historiografie – Sia a Šang – na neolitické kultury střední a východní Číny, a tím se počátky čínské civilizace posouvají až do doby někdy kolem roku 5 000 př. Kr. Ještě před několika málo desítkami let se za kolébkou čínské civilizace považovalo povodí Žluté řeky a území mezi Žlutou řekou a dolním tokem Dlouhé řeky. To již ale neplatí. Dnes víme, že civilizace vznikala souběžně nebo téměř souběžně ve více oblastech území dnešní Čínské lidové republiky. Kromě střední Číny a východní Číny se stejně významné civilizace rozvíjely v nejstarších dobách i v severovýchodní a jihozápadní Číně. Všechny tyto civilizace se pak spolupodílely na formování onoho významného jevu, který označujeme jako tradiční čínskou kulturu.

Je třeba si uvědomit, že Číňané nerozlišují mezi pojmy „kultura“ a „civilizace“ – obojí označují slovem *wen*. Naznačují tak, že duchovní i materiální stránka života společnosti se vzájemně podmiňují a ovlivňují a jsou spolu v určité jednotě. Zároveň slovem *wen* označují i jakýkoli písemný projev, tedy vyšší formu kultury, včetně literatury. Nositelé této kultury, Číňané v užším slova smyslu (dnes označovaní jako Chanové, *Chan-cu*), však nežili ve vzduchoprázdnu, vždy byli ovlivňováni podněty z vnějšího, „barbarského“ světa. Od nejstarších dob byli obklopeni různými kmeny, z nichž některé dočasně získávaly kontrolu nad někdy i značně rozsáhlými oblastmi Číny. Zde je na místě si uvědomit sílu čínské civilizace, která vlastně od samého počátku měla značný vliv v celém východoasijském prostoru. Přestože v průběhu dějin byla severní Čína často pohlcena vlnami kočovných kmenů ze severu a severovýchodu, tyto kmeny, či později národy, vždy téměř bez výjimky převza-

ly čínskou kulturu, včetně písma, jazyka, zvyků a obyčejů. Posledním případem takového převzetí kultury jsou mandžusští dobyvatelé Číny (dynastie Čching, 1644–1911/12). Přestože mandžuský jazyk má bohatou literární tradici a řada dobových písemných památek se dochovala pouze v mandžuštině, převážná většina Mandžů převzala čínskou kulturu včetně jazyka – poslední výzkumy z konce 20. století uvádějí, že mandžusky mluví již pouze několik Mandžů (z celkového počtu 10,5 milionu uváděného čínskými úřady).

Díky své převaze ovlivnila čínská kultura postupně různé národní kultury východní Asie, zejména v Koreji a Japonsku, i jihovýchodní Asie, zvláště vietnamskou. Fascinovala i Evropany a jiné příchozí ze Západu, jejichž prostřednictvím se šířila i tímto směrem. Hedvábí, papír, porcelán, střelný prach, kompas, vodní hodiny – to je jen malý výčet kulturních vynálezů, které se v různých dobách rozšířily z Číny do ostatního světa. A nesmíme zapomenout ani na chuťové potěšení jazyka – čínská kuchyně dnes obohacuje mezinárodní kuchyně mnoha světových velkoměst, včetně Prahy. Někdy se tvrdí, že i italské špagety a ravioli přišly z Číny (tedy čínské nudle a *tiáo-c'*). Podle výzkumů „odborníků přes jídlo“ je pravda někde uprostřed, tedy přesněji ve Střední Asii či Persii, odkud se těstoviny zřejmě někdy od 7. století šířily oběma směry.

V Číně, která má v dnešních hranicích rozlohu blízkou rozloze evropského kontinentu, jsou přirozeně velké regionální rozdíly – geografické i kulturní. Dnešní území Číny můžeme rozdělit na dvě výrazné oblasti – vnitřní a vnější Čínu. Vnitřní Čína zahrnuje v podstatě území v rozsahu z období dynastie Ming (1369–1644) plus „tři severovýchodní provincie“ (Mandžusko), celkem 18 dnešních provincií. Toto území, od doby dynastie Chan jeviště čínských dějin (proto je často označována jako „vlastní Čína“), představuje relativně nízko položenou a hustě obydlenou zemědělskou oblast s převahou chanského (čínského) osídlení. Vnější Čína, rozlohou srovnatelná s vnitřní Čínou, je vysoko položená, řídko osídlená oblast s převahou původního nečínského obyvatelstva, zejména Mongolů, Tibeťanů a turkických národů. Na tomto území, kde se dnes rozkládají autonomní oblasti Vnitřní Mongolsko, Sin-ťiang a Tibet a provincie Čching-chaj a částečně i Kan-su, žije přibližně pou-

hých 5 % obyvatelstva celé Číny. Některé oblasti jsou prakticky neobydlené – hustota obyvatel v nich nepřesahuje 1 osobu na km². Velká plocha je vyplněna velehorami nebo pouštěmi. Vnitřní Čína je ještě dále rozdělena na severní a jižní Čínu, jež jsou odděleny hřebeny Čchin-lingu a Ta-pa-šanu na úrovni přibližně 35 stupňů severní šířky. Toto rozdělení není dáno jen geografickými příčinami, ale také tím, že Čína byla po značnou část svých dějin (naposledy v první polovině 20. století) rozdělena na severní a jižní část i politicky.

Významný německý sinolog Wolfgang Franke v úvodu k jedné publikaci před dvaceti lety napsal: „Bez znalosti minulosti by současná Čína zůstala hádankou. A živoucí současnost nabízí mnoho na cestě vysvětlování tradice.“ V podobném duchu poznamenal i velký čínský historik S'-ma Čchien (145?–85? př. Kr.) před více než dvěma tisíci lety, že „ti, kdo nezapomínají na minulost, jsou mistry budoucnosti“. Vydejme se tedy společně po stopách dávných dějů na rozlehlém území této vzdálené země, přibližme si, co Čína znamená pro naši civilizaci a pokusme se pochopit i její současný vývoj.

Poznámka k přepisu čínštiny

Pro snadnější čtení používám v celé publikaci pouze český standardní přepis, který českému čtenáři pohodlněji přiblíží výslovnost čínštiny. Protože však v Číně a cizojazyčných publikacích o Číně se vedle znakové podoby setkáte i s oficiálním čínským *pinyinem* (viz kapitolu Čína na první dotek, oddíl Jazyk a písmo), uvádím v encyklopedickém hesle jak českou, tak čínskou podobu.

Čína na první dotek

Čína a její jméno

Dnešní jméno „Čína“, znějící podobně například i v angličtině a němčině (*China*), francouzštině (*Chine*), italštině (*Cina*) či maďarštině (*Kína*) a polštině (*Chiny*), má podle nejrozšířenějšího názoru svůj původ ve jménu mocného starověkého státu Čchin (9. století–206 př. Kr.). Jeho vládce Jing Čeng (260–210 př. Kr.), pozdější císař Čchin Š'-chuang-ti (vládl 247–210 př. Kr., jako císař od roku 221 př. Kr.), vytvořil první centralizovanou říši na území Číny. Právě jméno tohoto státu přešlo prostřednictvím Indů a Peršanů do většiny evropských jazyků.

Čína byla kdysi v Evropě známa ještě pod jinými jmény. Ve středověké evropské geografii se vyskytovala specifická jména pro severní a jižní Čínu. Bylo to dáno především dlouhodobým politickým rozdělením Číny. Zatímco severní Čína se nazývala *Kathai*, *Cathay* apod., jižní byla známa jako *Mangi*, *Manzi* apod. Středověký název *Kathai*, *Cathay* apod., do Evropy uvedený Markem Polem, byl odvozen od Kitanů, kteří v letech 916–1125 ovládali severní Čínu. Dosud zůstal například v ruštině v podobě *Kitaj* (Китай). Podobně i Mongolové nyní Čínu nazývají *Chjatan*. Až po objevení námořní cesty do Indie a poznání východoasijských zemí nabylo prostřednictvím portugalských a španělských plavců všeobecné platnosti dnešní jméno Čína v různých jazykových variantách. Druhý název byl zřejmě odvozen od čínského označení „jižních barbarů“ *Man* (či *Man-c'*), zejména obyvatel jihozápadní Číny.

Čiňané se sami obvykle nazývali podle vynikajících dynastií jako *Chan-žen* („lidé dynastie Chan“), *Tchang-žen* („lidé dynastie Tchang“) apod. Všeobecným čínským názvem pro Čínu je však *Čung-kuo* („Říše středu“). Tento název se poprvé objevuje v pramenech z doby Čou pravděpodobně již od 12. století př. Kr. Původně označoval pouze území kolem hlavního města, čili královskou doménu. Později byl přenesen na všechny státy obývané Čiňany (zvanými tehdy *Chua-sia*) ve střední Číně, zejména kolem Chuang-che, Žluté řeky.

Koncepce „Říše středu“ vycházela ze starých kosmogonických představ Číňanů, že jejich země leží uprostřed, obklopena „barbary čtyř světových stran“. V souladu se svými představami o nebi jako kruhu a čtverhranné zemi nazývali Číňané své území rovněž *Tchien-sia*, „vše pod nebesy“. To, co bylo na zemi mimo nebeský kruh, bylo území obývané barbary. Území Čung-kuo, „Říše středu“, postupně překračovalo hranice střední Číny, tak jak pokračovala územní expanze všemi směry, a název tak ztratil svůj původní význam – od poloviny 19. století se stal ekvivalentem evropského pojmu Čínská říše. Někdy se též pod vlivem čínského *Tchien-sia* objevuje termín „Nebeská říše“ (*Celestial Empire* apod.).

Čung-kuo je dodnes oficiálním zkráceným názvem pro Čínu (ČLR) a Číňané (v politickém smyslu, nikoli etnickém, tedy všichni obyvatelé Číny) se nazývají *Čung-kuo-žen* („lidé Říše středu“).

Jazyk a písmo

Jazyk Existuje všeobecně rozšířený názor, že čínština je jeden z nejstarších a nejrozšířenějších jazyků světa a čínské znakové písmo je nejstarší používaný systém písma na světě. S druhou částí lze vcelku souhlasit, i když podoba čínských znaků doznala za zhruba tři a půl tisíce let své existence jistých změn a v dnešní nezejednodušené podobě existují něco přes dva tisíce let. Avšak pokud se týká současného jazyka Číňanů (Chanů), stále více jazykovědců se přiklání k názoru, že se spíše jedná o celou skupinu čínských jazyků, zpravidla označovaných za „dialekty“, které se mezi sebou často značně liší. Většina z nich se sice zapisuje čínskými znaky, ale vzhledem ke gramatickým i lexikálním odlišnostem jsou vzájemně prakticky nesrozumitelné. Kromě toho například kantonština (jeden z dialektů jazyka *jüe*) používá 150 vlastních znaků, které se ve standardní čínštině nevyskytují. Pokud tedy budeme mluvit o čínštině, budeme mít na mysli většinou moderní standardní čínštinu.

Čínské jazyky jsou tónové – což je obecná charakteristika sinotibetských jazyků, mezi něž se čínština řadí. Tóny odlišují význam jednotlivých jinak stejně znějících slabik a jejich počet

v jednotlivých čínských jazycích se pohybuje od tří tónů (tunganština, jazyk Tunganů příbuzných Chuejům, založený na kansuském dialektu severní čínštiny) až po devět tónů (kantónština). Moderní standardní čínština disponuje čtyřmi tóny.

Z genealogického hlediska čínské jazyky tvoří samostatnou větev v rámci sinotibetské jazykové rodiny. Mluví jimi dnes zhruba 1,2 miliardy lidí na celém světě, převážná většina z nich jsou přirozeně Číňané v ČLR, dále v jihovýchodní Asii, USA, Kanadě, Austrálii a Západní Evropě. Kromě Číňanů mluví severními dialekty čínštiny Chuejové (čínští Muslimové), kteří jsou potomky muslimských obchodníků a vojáků, kteří do Číny přišli v různých obdobích. Dosud vyznávají v převážné míře islám, a přestože nemají vlastní jazyk, jejich čínština odráží původ svých mluvčích množstvím výpůjček, především z perštiny a arabštiny.

Až do počátku našeho letopočtu literatura odrážela vcelku věrně různé změny v jazyce (kromě fonetických). Postupně však docházelo stále více k oddělování psaného a hovorového jazyka a někdy v 10. století po Kr. nastalo v literatuře rozdvojení. Nadále se sice používal klasický psaný jazyk (*wen-jen*), avšak vzhledem k jeho již značné odlišnosti od lidového jazyka začala vznikat literatura v hovorovém jazyce (*paj-chua*). Zároveň se začaly vzájemně vzdalovat jednotlivé dialekty, z nichž postupně vznikly dnešní čínské jazyky. V jižních dialektech se více konzervovala fonetická podoba staré čínštiny.

V severní Číně od 12. století probíhal proces fonetického sjednocování a zároveň se formoval národní jazyk založený na pekingském dialektu severní čínštiny. Postupně vznikla výslovnostní norma pro císařské úředníky („mandaríny“), a proto tato standardní čínština dostala jméno *kuan-chua* („řeč úředníků“). Dodnes se moderní standardní čínština běžně v západoevropských jazycích nazývá „mandarínštinou“ (anglicky *Mandarin Chinese*).

Moderní standardní čínština, nazývaná od počátku 20. století moderním termínem *kuo-jü* („národní jazyk“), byla po roce 1915 prosazována jako jediná oficiální podoba čínštiny. Rozhodujícím momentem bylo Hnutí 4. května 1919, kdy na popud liberálního učence Chu Š'a (1891–1962) byla klasická čínština (*wen-jen*) odmítnuta jako standardní psaná podoba jazyka.

Hovorová čínština tak začala pronikat do všech druhů literatury, poněkud pomaleji se prosazovala ve vědě, avšak dny klasické čínštiny jako živého jazyka (i když pouze v psané podobě) byly sečteny.

Po založení ČLR v roce 1949 se nový národní jazyk, který se nyní začal nazývat *pchu-tchung-chua* („obecně srozumitelný jazyk“), začal prosazovat v masovém měřítku po celé Číně. V řadě oblastí Číny, zejména na jihu, však nadále plní funkci pouze úředního jazyka, v běžném životě mluví Číňané svými mateřskými jazyky – šanghajštinou, fuťienštinou, kantonštinou apod. Na Taiwanu dokonce některé z nich získaly oficiální statut (např. taiwanština, hakka aj.).

Písmo Většina čínských jazyků se zapisuje čínským znakovým písmem, které má za sebou více než tři a půl tisíce let dlouhou historii. Nejstarší piktogramy, obrázkové stádium písma, předcházející věštebným nápisům z 15.–11. století př. Kr., však byly nalezeny již na neolitické keramice z doby kolem roku 5 000 př. Kr. V těchto případech však nešlo o souvislé texty, nýbrž o jednotlivé značky. Nicméně v některých z nich lze spatřit podobu pozdějších znaků. Postupem doby se v grafické podobě znaků ustálily dvě hlavní složky – významová a fonetická. Zatímco fonetická složka vzhledem k historickým změnám v čínštině svou funkci naznačovat výslovnost znaku dnes již často neplní, významová složka dosud většinou naznačuje pojmovou kategorii znaku. Například znaky označující jména stromů mají významovou složku „strom“, byliny „tráva“ apod. Čínské znakové písmo se občas označuje za nejsložitější systém písma v dnešním světě. Formálně se znaky skládají z jednotlivých tahů, kterých může být u složitých znaků i přes třicet (ale to jsou spíše výjimky).

Jak se vyvíjela psaná čínština, rostl i počet znaků. Již první známý čínský slovník *Šuo-wen t'ie-c'* (Výklad jednoduchých a rozbor složených znaků), sestavený kolem roku 100 po Kr., obsahoval na 10 000 znaků. Největší slovníky však obsahují až 60 000 znaků. Pro běžnou potřebu stačí znalost maximálně 3 000–5 000 znaků. Někdy se však i v osobních jménech vyskytují velmi neobvyklé a často již běžně nepoužívané znaky – a tehdy se musíme podívat i do speciálních slovníků. Naštěstí

však znaky mají v převážné většině jednoznačné čtení – na rozdíl od japonštiny, kde existují speciální slovníky na čtení osobních jmen.

Pro potřeby snadnějšího psaní se znaky postupně zjednodušovaly. Často se i v tištěném textu přitom vycházelo z podoby vzniklé při rychlém rukopisném psaní. Nejstarší zkrácené znaky tak můžeme nalézt již v tchangských textech (618–907). První oficiální zjednodušení čínského znakového písma však proběhlo až v ČLR. V letech 1956–1959 byl vydán první soubor více než 500 zjednodušených znaků a grafických složek (celkový počet zjednodušených znaků tak činil 2 238). Zároveň se přestaly používat mnohé variantní podoby znaků. Druhý soubor 853 zjednodušených znaků byl vydán v prosinci 1977, přičemž v některých případech dále zjednodušoval znaky již v předchozí reformě zjednodušené. Tato reforma nebyla oficiálně přijata a v ČLR se dnes používají znaky z první reformy. Zjednodušené znaky z roku 1977 však můžete ojediněle vidět v některých oblastech Číny (např. v Šanghaji, v jižní Číně). Pro čínštinu tak dnes existují dva způsoby znakového zápisu: 1. v ČLR se pro běžnou potřebu používají oficiálně schválené zjednodušené znaky, vedle toho je však stále možno spatřit texty či nápisy ve „starých“, tedy nezjednodušených znacích; 2. v Hongkongu, Macau a na Taiwanu najdete pouze původní podobu znaků.

Čínské písmo je přímo předurčeno ke kaligrafickému ztvárnění. V Číně i Japonsku byla kaligrafie po mnoho staletí vysoce uznávaným uměním, stejně jako malířství. Tentýž měkký štětec a tuš a tatáž lehká a rychlá technika, které se používají ve východním malířství, se rovněž užívají v kaligrafii a krásný kaligrafický exemplář je obdivován stejně jako malba. Řada vynikajících malířů byla zároveň i kaligrafy s vlastním stylem. Vzhled a estetická kvalita znaků vždy závisely na psacím náčiní a materiálu, kterého se k psaní používalo. Jinak vypadaly znaky ryté do kostí, želvích krunyřů či později do kamene, jinak znaky na nádobách odlévaných z bronzu a odlišně znaky zapisované štětcem a tuší. I dnes, kdy se běžně píše tužkou a perem či na počítači, si kaligrafie uchovává věrnost svým velmi raným počátkům. Kaligraf je stále důležitou postavou čínské kultury.

Za poslední tři tisíciletí se vyhranily čtyři typy čínského znakového písma, dosud používané, a to zejména v kaligrafii:

Pečetní písmo – nejstarší typ písma, dnes oblíbený zejména pro osobní pečeti.

Vzorové písmo – používá se prakticky v nezměněné podobě od dynastie Čchin a vychází z něj i současná podoba tištěných znaků.

Zběžné písmo – obdoba psacího písma například u latinky, kdy dochází k vzájemnému propojování jednotlivých tahů.

Kurzívní písmo – vyznačuje se svěbytnou, uvolněnou a svižnou elegancí; většinou bez důkladného studia nečitelné.

Dalším systémem písma, který se v ČLR stále více prosazuje vedle čínských znaků, je *pchin-jin* (plným názvem *pchin-jin c'-mu, pinyin zimu*, „abeceda zachycující zvuky“), založený na grafice latinky. Je výsledkem dlouhodobých snah a pokusů o zápis čínštiny latinkovým systémem, které mají počátek již v 17. století. *Pchin-jin (pinyin)* byl oficiálně zaveden v roce 1958 a od roku 1979 se začal prosazovat jako jediná transkripční podoba čínštiny v cizojazyčných dokumentech. Často se o *pchin-jinu* mluví pouze v souvislosti s transkripcí čínštiny, *pchin-jin* však vedle toho je i plnohodnotnou variantou k čínskému znakovému písmu. Na čínských ulicích najdete nápisy jak ve znacích, tak povinně v *pchin-jinu*, často i tituly knih jsou uváděny vedle znakové podoby též v *pchin-jinu*. Vycházejí i atlasy Číny v *pchin-jinu* apod. Je však třeba mít na paměti, že: 1. ne všichni Číňané dovedou *pchin-jin* správně používat, 2. v Hongkongu, Macau a na Taiwanu se používají vlastní latinkové systémy, 3. na jihu Číny, na Taiwanu a v zahraničí, kde většina Číňanů nemluví standardní čínštinou, je latinková podoba zejména osobních jmen tvořena velmi volně, zpravidla na základě jihočínských jazyků. Nepřekvapí potom, že například *Edmund Ho Hau Wah* je ve standardní čínštině vlastně *Che Chou-chua* nebo *Tung Chee-hwa* je podle standardní výslovnosti čínských znaků *Tung T'ien-chua*.

Pro české jazykové prostředí je plně vyhovující česká standardní transkripce v podobě z 50. let 20. století. Vzhledem k mezinárodním závazkům se však čínský *pchin-jin* začíná prosazovat i u nás, zejména u geografických jmen. Zde však nastává problém například s přepisem nečínských jmen na úze-

mí ČLR, kdy podoba v *pchin-jinu* ne zcela přesně zachycuje výslovnost v daném jazyce (i když přesněji než fonetický přepis znaků). Například město *Urumči* v Sin-tiangu se v *pchin-jinu* zapíše jako *Ůrümqi*, fonetický zápis znaků je *Wulumuqi*, v české transkripci pak *Wu-lu-mu-čchi*. Kromě toho řada jmen má v různých evropských jazycích svou historicky vzniklou podobu. Například *Kanton* je ve standardní čínštině *Kuang-čou* (Guangzhou), *Hongkong* je *Siang-kang* (Xianggang), *Sunjat-sen* je *Sun I-sien* (Sun Yixian) nebo běžněji *Sun Čung-šan* (Sun Zhongshan) apod.

K tomu, aby čtenář správně přečetl například *Beijing* nikoli jako *Bej-jing*, ale správně jako *Pej-ting* (což je podoba Pekingu ve standardní čínštině), měl by se seznámit s několika jednoduchými zásadami.

pchin-jin (pinyin)	česká transkripce
b	p
d	t
g	k
p	pch
t	tch
k	kch
ji	ti
qi	čchi
xi	si
ju	tü
qu	čchü
xu	sü
zhi	č'
chi	čch'
shi	š'
zha, zhe, zhou, zhu	ča, če, čou, ču
cha, che, chou, chu	čcha, čche, čchou, čchu
sha, she, shou, shu	ša, še, šou, su
zi	c'
ci	cch'
si	s'
za, ze, zou, zu	ca, ce, cou, cu
ca, ce, cou, cu	ccha, cche, cchou, cchu
ri	ž'
ra, re, rou, ru	ža, že, žou, žu
ya, ye, yi, you, yu	ja, jie, i, jou, jü
-ong	-ung
-ui	-uej
-ai, -ei	-aj, -ej

Počítání času a historických událostí

Čínský kalendář Čínský kalendář představuje jeden z nejstarších datovacích systémů na světě. Dosud se používá (vedle gregoriánského kalendáře) v Číně, na Taiwanu, v Japonsku a Koreji. Je v zásadě lunární, jeho rok se skládá z 12 měsíců po 29 a 30 dnech (celkem 354 nebo 355 dnů), čili přibližně z 12 plných lunárních cyklů. Na vyrovnání kalendáře se solárním rokem o přibližně 365 dnech se vkládají doplňkové měsíce, rok má pak 384 nebo 385 dní. Měsícům, rokům i hodinám dne byla od nejstarších dob přiřazována jména zvířat v pořadí: myš, kráva, tygr, zajíc, drak, had, kůň, ovce, opice, slepice, pes, prase. Rok 2001 byl ve znamení hada, roku 2002 je přiřazen kůň atd.

Od jiných kalendářů se čínský systém liší především řazením do cyklů šedesátkové soustavy (nepřesně označovaných jako šedesátileté cykly). Toto řazení se totiž týká nejen roků, ale všech časových údajů (dnů, hodin apod.). Každý časový údaj se skládá z pěti dvojitých sloupů, odpovídajících pěti živlům (strom, oheň, země, kov a voda). Každý živel představuje mužský a ženský princip, tak se dojde k deseti „nebeským kmenům“ (*tchien-kan*). Dále se cyklus dělí na dvanáct period čili „zemských větví“ (*ti-č'*), každé z nich odpovídá jedno zvíře. Kombinace desítkové a dvanáctkové řady tvoří kompletní šedesátkový cyklus (čínsky pojmenovaný *tia-c'* podle prvních znaků obou řad). Rok 2002 je 19. rokem cyklu, tedy rokem s cyklickým označením *žen-wu*.

Již za dynastie Šang byly jednotlivé dny pojmenovány cyklickými znaky. Nejdříve (za dynastie Šang a na začátku dynastie Čou) se dny a měsíce označovaly pouze 12 pozemskými větvemi (zřejmě souvislost s 12 oběhy Měsíce během roku), později, zřejmě v 9. století př. Kr., byl systém doplněn na plný šedesátkový cyklus. Celý cyklus se pak dělil na šest desetidených „týdnů“ neboli dekád (*sün*).

Po zavedení šedesátkového systému se tento způsob datování stal jediným způsobem určování historických událostí. Dnes již existují podrobné tabulky a počítačové programy umožňující přepočítávat nejen roky, ale i data čínského kalendáře na gregoriánský (popřípadě juliánský) kalendář. Víme-li tedy, že nějaká událost se odehrála „v den *sin-chaj*, šestý mě-

síc třetího roku éry Tchien-si sungského císaře Čen-cunga (roku s cyklickým označením *i-wej*)“, můžeme velmi přesně zjistit, že se jedná o 30. červenec 1019 podle juliánského kalendáře (což odpovídá 5. srpnu 1019 gregoriánského kalendáře). Některé historické události mají rovněž jméno odvozené od cyklického označení. Například sinchajská revoluce, která vedla k pádu císařství, dostala své jméno podle cyklického označení *sin-chaj* pro rok 1911/1912.

Cykly se tradičně počítají od nástupu legendárního Žlutého císaře na trůn (rok 2002 je například 19. rokem 78. cyklu) a dosud je možné se ojedinele setkat s datováním podle této éry. Podle tohoto letopočtu, který se ještě do roku 1911 v Číně běžně používal, první rok éry Žlutého císaře (*Chuang-ti ti-nien*) začal 25. února 2 636 př. Kr. (v roce myši). Podle některých údajů však éra začala o jeden cyklus dříve. (*Viz tabulku č. 1 v příloze.*)

Mytologické počátky Stejně jako v jiných kulturách i v Číně chronologie dějin začínala dobou pověstí a mýtů (*šen-chua čchuan-šuo š'-taj*). Se stvořením světa je spjata postava Pchan-kua, jenž povstal z chaosu (*chun-tun*), velkého vejce, jež se samo od sebe rozbilo. Z horější světlé skořápky utvořil pak nebe, z dolejší tmavé zemi. Mimoto stvořil i pět prvků: zemi, vodu, oheň, kov a dřevo. Z kusu zlata a dřeva nechal vystoupit mraky, jež se jeho dechem staly principem mužským (*jang*) a ženským (*jin*) a vzájemným spojením zplodily první pár lidí, jehož potomci zalidnili pak zemi. Pchan-ku sám se stal zárodkem všech věcí. Jeho pravé oko se po jeho smrti stalo sluncem, levé oko měsícem, dech větrem, údy horami, krev řekami a potoky apod. Z jeho slz vyprýstily Žlutá řeka (*Chuang-che*) a Dlouhá řeka (*Čchang-tiang* nebo též *Jang-c'-tiang*). Po této prvé bytosti vládly na zemi dlouhé doby po sobě mocnosti nebeské, zemské a lidské.

Dalšími postavami spjatými s počátkem světa a lidstva je dvojice Fu-si a Nü-wa. Nü-wě se připisuje obnovení kosmické rovnováhy, narušené jakousi katastrofou, kdy „čtyři strany světa byly narušeny, devět provincií od sebe odtrženo, nebesa nepokrývala zcela zemi a země nepodpírala plně nebesa“. Nü-wa vyspravila nebesa roztavenými kameny a podepřela je no-